

TOY4PARTICIPATION PRIRUČNIK

Kako promicati dječju participaciju i
demokraciju u formalnom i neformalnom
odgoju i obrazovanju

Srpanj 2025. | ICDI

Sufinancira
Europska unija

Zahvale

Priručnik TOY4Participation su razvile Giulia Cortellesi, Margaret Kernan, Mariana Palazuelos, Hannah Machiels, Zeenat Pannikker i Ioanna Vasila iz organizacije [International Child Development Initiatives \(ICDI\)](#), u sklopu projekta project [“TOY for Participation: Empowering Democratic Engagement and Community Transformation through Early Childhood Participation.”](#) sufinanciranog iz programa CERV Europske unije.

Posebnu zahvalu upućujemo partnerima u konzorciju TOY4Participation: [Pučkom otvorenom učilištu Korak po korak](#) (Hrvatska), [Partners for Democratic Change/Partners Hungary Foundation](#) (Mađarska), [Associazione 21 Luglio](#) i [Cubo Libro](#) (Italija), [Centre for Education Initiatives](#) – CEI (Latvija), [Wide Open School](#) (Slovačka), [Educational Research Institute](#) (Slovenija), [Labor and Health Social Initiatives](#) (Ukrajina) i [For Our Children Foundation](#) (Bugarska), kao i [ISSA](#) uredu, koji su svojim neprocjenjivim iskustvom i znanjem pridonijeli oblikovanju sadržaja ovog priručnika.

<https://www.reyn.eu/toy4inclusion/toy-for-participation/>

Podrška Europske komisije ovom projektu ne predstavlja odobravanje sadržaja, koji odražavaju isključivo stavove autora, a Komisija se ne može smatrati odgovornom za bilo kakvu upotrebu informacija sadržanih u ovom dokumentu.

© TOY4Inclusion, srpanj 2025.

Dizajn i prijelom: ISSA - International Step by Step Association

Citirati kao:

TOY4Inclusion (2025). TOY4PARTICIPATION PRIRUČNIK: Kako promicati dječju participaciju i demokraciju u formalnom i neformalnom odgoju i obrazovanju. Leiden

Sadržaj

1. dio Razumjeti participaciju	6
Uvod: Zašto participacija, zašto sada?	6
O čemu je ovaj priručnik?.....	6
Za koga je?.....	6
TOY4Participation projekt	7
Radna definicija participacije TOY4Participation projekta	7
Kako koristiti ovaj priručnik	9
Osnove: Participacija kao pedagoška i demokratska praksa	10
Dječja participacija kao pravo	10
Zašto je participacija važna u ranom djetinjstvu	11
Zašto je važno u participativne prakse uključiti roditelje i druge skrbnike?	11
Participacija kao temelj pedagoškog pristupa usmjerenog na dijete	12
Participacija i demokratska pedagogija	15
Etička razmatranja o participaciji djece	21
Odrasli kao učenici i facilitatori	22
Uključenost zajednice.....	22
Važnost suradničkog pristupa	22
Participacija za svako dijete	23
Načini kako podržati participaciju za svako dijete:	24
2. dio Participacija u praksi.....	26
Razumjeti participaciju kroz dobne skupine	26
0 - 2 godina "Komuniciram, dakle pripadam"	27
3 - 6 godina "Istražujem, dakle odlučujem"	28
7 - 10 godina "Maštam, dakle mijenjam svijet"	29
Participacija u svakodnevnoj praksi.....	30
Od rutina do prakse temeljene na pravima djece	31
Stvaranje bogatog okruženja za poticanje izbora	32
Sukobi i pregovaranje kao prilike za demokratski odgoj i obrazovanje	33

Grupna ili individualna participacija	34
Neverbalna ili verbalna komunikacija.....	35
Izgradnja inkluzivnih kultura: jezik, invaliditet, trauma, migracija.....	36
Povezivanje participacije djece s odlukama obitelji i zajednice	37
Participacija u istraživanju, praćenju i evaluaciji.....	41
<i>Divlje pedagogije*</i> i djeca u Mozaik pristupu	42
Glas i samostalnost djece u istraživačkoj studiji o međugeneracijskom učenju	43
Od svakodnevne participacije do glasa u zajednici.....	44
3. dio Produbljivanje prakse: Refleksija, resursi i literatura	46
Alati za refleksiju i evaluaciju	46
Alat procjene za svakodnevnu praksu.....	47
Dnevnik samorefleksije.....	48
Poticaji za razgovore s timom i obiteljima	49
Alati za povratne informacije prilagođene djeci i obiteljima	49
Matrica za planiranje participacije	50
Resursi i dodatni izvori za učenje	52
Konvencija UN-a o pravima djeteta, članak 12.	52
Europska platforma za participaciju djece.....	52
Lundy model dječje participacije.....	53
Priručnik za uključivanje djece od rođenja do 5. godine u donošenje odluka, Hub na nÓg	53
Priručnik „Slušaj-Djeluj-Promijeni“ o participaciji djece	53
7. Bibliografija	54
8. Prilozi	55
Prilog 1 – Rječnik osnovnih pojmova.....	55
Prilog 2 - Alat procjene za svakodnevnu praksu u formalnim i neformalnim okruženjima odgoja i obrazovanja djece do 10 godina	57
Prilog 3 - Studije slučaja iz prakse	61

1. dio: Razumjeti participaciju

1. dio | Razumjeti participaciju

Uvod: Zašto participacija, zašto sada?

O čemu je ovaj priručnik?

Participacija je način odnošenja prema djeci koji prepoznaje njihovo pravo da budu saslušana, njihovu sposobnost da doprinesu te njihovu ulogu aktivnih građana ovdje i sada — ona nije „dodatak“ ili poseban projekt.

Ovaj priručnik namijenjen je podršci praktičarima koji rade s djecom do 10 godina starosti u neformalnim okruženjima odgoja i obrazovanja, kako bi se smisljena participacija ugradila u svakodnevnu praksu. Bilo da radite u centru igre, grupi za djecu i roditelje, mobilnom kombiju za terenski rad ili interkulturalnom društvenom centru, ovaj je priručnik za vas. Također je vrijedan resurs za praktičare koji rade u formalnim okruženjima, a žele produbiti svoje znanje i razumijevanje dječje participacije te pronaći nadahnuće za promicanje sudjelovanja djece u svakodnevnom radu s djecom i obiteljima.

Participacija u ovom priručniku uključuje:

Svakodnevne odluke djeteta (čime/ čega se igrati, kako riješiti zadatak, kako postaviti prostor)

Odluke skupine (kako razriješiti sukob, koja pravila postaviti, koje priče pričati)

Mišljenje o okruženju (što djeca misle o parkovima, vrtićima/ školama, prijevozu, sigurnosti)

Participacija se događa na mnogo načina — kroz pokret, crtanje, gestu, zvuk, igru, tišinu i riječi. Oblikuju je odnosi, okruženja i prilike.

Za koga je?

Ovaj priručnik namijenjen je svima koji izravno rade s djecom do 10 godina starosti i njihovim obiteljima u neformalnim okruženjima odgoja i obrazovanja uključujući:

Facilitatore odgojno-obrazovnih programa u zajednici

Socijalne radnike u radu s djecom i obiteljima

Volontere i pomoćnike u neformalnim prilikama za učenje

Praktičare u interkulturalnim i međugeneracijskim programima koji se temelje na igri

Ne trebate biti “stručnjak za participaciju”. Ovaj priručnik pomaže vam da nadogradite ono što već radite — promatranje, slušanje, igranje i brigu — te pokazuje kako te svakodnevne radnje mogu postati snažni alati za uključivanje, osnaživanje i učenje.

TOY4Participation projekt

Priručnik je razvijen u sklopu projekta TOY4Participation, europske inicijative koju koordinira International Child Development Initiatives (ICDI). Projekt okuplja partnere iz Bugarske, Hrvatske, Mađarske, Italije, Nizozemske, Poljske, Slovačke, Latvije, Slovenije i Ukrajine. Cilj mu je ojačati značajnu dječju participaciju u donošenju odluka od rođenja do desete godine života, osobito u neformalnim okruženjima odgoja i obrazovanja. TOY4Participation promiče uključiv, međugeneracijski i interkulturalni pristup, osiguravajući da i najmlađa djeca, kao i ona iz marginaliziranih skupina, budu podržana u izražavanju svojih stavova i oblikovanju svojih okruženja za učenje. Projekt sufinancira Europska unija kroz program CERV (Građani, jednakost, prava i vrijednosti).

Radna definicija participacije TOY4Participation projekta

Na temelju teorija, vrijednosnog okvira i praksi predstavljenih u ovom priručniku i podržanih među partnerima projekta TOY4Participation, radna definicija i pristup participaciji u projektu TOY4Participation glasi:

Participacija je:

- **Inkluzivna i relacijska:** ukorijenjena u toplim, uzajamnim interakcijama između djece i odraslih, uključujući njihove obitelji
- **Verbalna i neverbalna:** uvažava različite načine izražavanja, od plakanja i pokazivanja prstom do crtanja i pripovijedanja
- **Svakodnevna i kontinuirana:** ukorijenjena u dnevne rutine, rituale i spontane interakcije, a ne ograničena na posebne projekte
- **Ugrađena u formalna obrazovna okruženja i u neformalne prostore:** poput centara igre, igraonica, programa u zajednici.

Ova definicija prepoznaje da participacija nije pitanje davanja djeci moći nad odraslima, već stvaranja smislenih prilika da se djecu čuje, da ih se ozbiljno shvati i uključi u oblikovanje vlastitih iskustava, uz aktivno sudjelovanje i podršku njihovih obitelji.

Stoga, u neformalnom odgoju i obrazovanju djece, praktičari podupiru participaciju kroz:

- stvaranje toplih i povjerljivih odnosa,
- promatranje dječjih signala, ritmova i rutina,
- poticanje ideja putem otvorenih pitanja i materijala,
- dokumentiranje i dijeljenje onoga što djeca izražavaju,
- zagovaranje dječjeg glasa unutar šire palete usluge u (ranom) djetinjstvu ili u zajednici.

Kao što će ovaj priručnik pokazati, participacija se može ostvariti kroz izbor igre/ igračke, grupni zadatak o lokalnom parku ili crtež koji potiče dijalog u zajednici. Najvažnije je da odrasli vjeruju kako djeca imaju nešto vrijedno za reći te da stvaraju uvjete u kojima njihovi glasovi i odnosi mogu procvjetati.

Kako koristiti ovaj priručnik

Ovaj priručnik kombinira teoriju, praksu i alate. Glavni dio priručnika organiziran je u tri dijela:

1. dio | Razumjeti participaciju

Odjeljak 1 donosi uvod i definira osnovne koncepte participacije u ranom djetinjstvu

Odjeljak 2 istražuje pedagoške i teorije o pravu djeteta kao temelje dječje participacije

2. dio | Participacija u praksi

Odjeljak 3 donosi razvojno primjerene pristupe participaciji po dobnim skupinama (0–2, 3–6, 7–10)

Odjeljak 4 donosi svakodnevne prakse kako bi participacija postala dio naše rutine

3. dio | Korak dalje: Refleksija, resursi i izvori

Odjeljak 5 donosi alate za refleksiju, evaluaciju te planiranje participacije

Odjeljci 6–8 donose primjere iz prakse, resurse, izvore i preporuke za profesionalni razvoj.

Ovo nije priručnik kojeg trebate čitati redom od korice do korice. Možete jednostavno uroniti i uzeti dijelove koji vam trebaju poput Kartica aktivnosti za rad s djecom ili dijelove za refleksiju s kolegama te ih prilagoditi vlastitom kontekstu.

Osnove: Participacija kao pedagoška i demokratska praksa

Dječja participacija kao pravo

Dječja participacija je aktivno i smisleno uključivanje djece u odluke, aktivnosti i inicijative koje utječu na njihov život. To temeljno pravo utvrđeno je i člankom 12. Konvencije UN-a o pravima djeteta (UNKPD, 1989.). U njemu se navodi da djeca moraju imati pravo slobodno izražavati svoje stavove o svim pitanjima koja ih se tiču, pri čemu se njihovim mišljenjima mora pridati dužna pažnja u skladu s njihovom dobi i zrelošću.

Svako dijete ima pravo izraziti svoje stavove, osjećaje i želje u svim pitanjima koja ga se tiču te se njegovi stavovi trebaju uzeti u obzir i shvatiti ozbiljno. Ovo se pravo primjenjuje u svakom trenutku, primjerice tijekom sudbenih i upravnih postupaka i odluka o stanovanju ili u svakodnevnom obiteljskom životu djeteta.

Članak 12 pruža važnu osnovu za praksu, politiku i istraživanje, uključujući područja formalnog i neformalnog obrazovanja i skrbi za djecu. Prepoznaje djecu kao nositelje prava od rođenja, potvrđujući:

- da djeca nisu pasivni primatelji skrbi i obrazovanja,
- da njihova gledišta imaju važnost,
- da odrasli imaju odgovornost slušati i na njih odgovoriti.

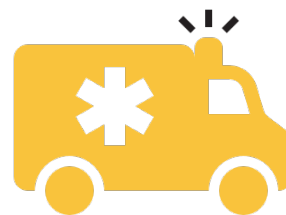
Ovaj pristup utemeljen na pravu djeteta i najmanju djecu vidi kao kompetentne društvene aktere i nositelje prava koji mogu izražavati svoja mišljenja, utjecati na svoja okruženja učenja i pridonositi oblikovanju svojih zajednica na načine primjerene njihovoj dobi, sposobnostima i kulturnom kontekstu.

Zašto je participacija važna u ranom djetinjstvu

Kada su djeca smisleno uključena u donošenje odluka i svakodnevni život, stječu važne vještine i osnažuju se. Participacija potiče:

- **Učenje i mišljenje** – Djeca razvijaju znatiželju, kreativnost, vještine rješavanja kroz istraživanje i donošenje odluka.
- **Jezik i komunikacija** – Razgovor o odlukama i razmjena ideja pomaže razvoju komunikacijskih i socijalnih vještina.
- **Samopouzdanje i dobrobit** – Kada su saslušana i uvažena, djeca se osjećaju sigurno, cijenjeno i vrijedno.
- **Socijalni i emocionalni razvoj** – Participacija razvija empatiju, suradnju i otpornost.
- **Inkluzija i ravnopravnost** – Sva djeca, uključujući i onu s teškoćama ili iz marginaliziranih skupina, su ravnopravna u participaciji i osjećaju pripadnost.
- **Snažniji odnosi** – Participacija produbljuje povjerenje među djecom, obiteljima i praktičarima.
- **Aktivno građanstvo** – Rana participacija gradi navike pravednosti, odgovornosti, uključenosti – pripremajući djecu za aktivan angažman u zajednici.

Počevši od rođenja, čak i najmanjim postupcima, participacija pomaže djeci rasti i razviti se u samopouzdanu, sposobnu i brižnu ljude.

Participativne prakse sustavno stvaraju prilike za djecu da puste svoj glas i budu uvažena.

Zašto je važno u participativne prakse uključiti roditelje i druge skrbnike?

Participacija djece u obrazovanju i skrbi ne odvija se izolirano. Ona je duboko određena odnosima s njihovim skrbnicima i članovima obitelji. Stoga, poštivanje prava djece na participaciju uključuje i prepoznavanje uloge obitelji kao tumača, posrednika i zaštitnika dječjih stavova, osobito za najmlađu i najranjiviju djecu.

Podržavajući participaciju, praktičari moraju moći čuti, ne samo djecu, nego i spoznaje i uvide njihovih obitelji. Ovaj trostruki odnos slušanja između djece, skrbnika i praktičara pruža emocionalno sigurno, kontinuirano i kulturno utemeljeno okruženje koje djeci omogućuje da se izraze i smisleno sudjeluju.

Vidi pododjeljak: *Odrasli kao učenici i facilitatori*

Participacija kao temelj pedagoškog pristupa usmjerenog na dijete

Participacija u ranom djetinjstvu nije samo pitanje slušanja i iznošenja mišljenja, već je povezana s načinom na koji djeca istražuju, razumiju i komuniciraju sa svojim svijetom. Pedagoške teorije koje naglašavaju važnost participacije smatraju da je aktivno uključivanje u društvene i kulturne prakse pokretač dječjeg učenja i razvoja.

Ovdje ističemo nekoliko najistaknutijih teorija i pristupa.

Lev Vygotsky - Socio-kulturna teorija

Ruski psiholog Lev Vygotsky (1896.–1934.) bio je jedan od prvih koji je naglasio da dječje učenje i razvoj započinju kroz društvene interakcije, a kasnije se internaliziraju kao individualna misao. Također je istaknuo igru kao ključni izvor učenja. Vygotskyjeva sociokulturna teorija tvrdila je da djeca uče kroz vođenu participaciju s osobama koje imaju više znanja, poput učitelja ili vršnjaka. Ta je teorija potaknula pomak prema relacijskim i dinamičnim pedagoškim pristupima koji ističu zajedničko konstruiranje, dijalog i participaciju. Ove su značajke vidljive u mnogim kurikularnim okvirima i pristupima u obrazovanju i skrbi za djecu rane dobi (vidi okvir dolje) (Hedges & Cullen, 2011.).

Alison Clark - Mozaik pristup

Obrazovna znanstvenica, Alison Clark, razvila je Mozaik pristup (Clark, 2017.) u Engleskoj krajem 1990-ih. On upućuje da se mala djeca najbolje uključuju kroz metode temeljene na igri, participativno pričanje priča i strukturirane dijaloge koji poštuju njihove različite sposobnosti. Ovaj pristup nudi kreativan okvir za slušanje perspektiva male djece u predškolskim obrazovnim okruženjima kroz razgovor (strukturirani dijalozi), hodanje (obilasci prostora kako bi se identificirala omiljena mjesta za igru), stvaranje i zajedničko preispitivanje.

Vidi Pedagošku karticu 3: *Mozaik pristup*

Laura Lundy - Lundy model participacije

Ovaj model participacije kojeg je razvila Laura Lundy (Lundy, 2007.), profesorica dječjih prava na Queen's University Belfast, široko je rasprostranjen po Europi. Nudi praktičnu primjenu članka 12. UNKPD u predškolskom i osnovnoškolskom okruženju. Model uključuje 4 komponente:

Lundy model participacije

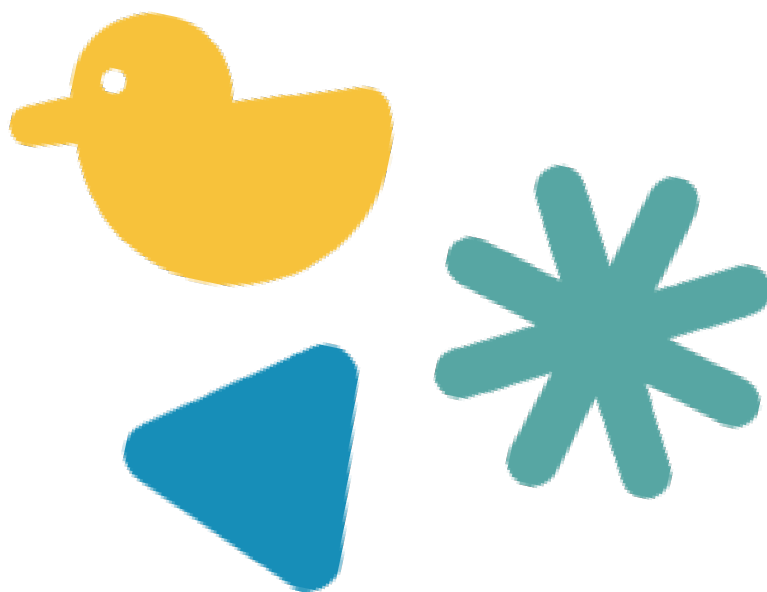

Ovaj se model snažno temelji na članku 12 UNRC-a te je namijenjen usmjeravanju donositelja obrazovnih odluka na različite, iako međusobno povezane, elemente odredbe. Sastoji se od četiri elementa u kronološkom redoslijedu:

- Okruženje:** Djeci se moraju osigurati sigurne i uključive prilike za oblikovanje i izražavanje svojih mišljenja
- Glas:** Djeci je potrebna podrška da komuniciraju svoje ideje
- Slušatelji:** Moramo poslušati njihov stav
- Utjecaj:** Moramo primjereno djelovati na njihov stav

- 1. Okruženje:** Djeci se moraju osigurati sigurne i uključive prilike za oblikovanje i izražavanje svojih mišljenja. To može biti kutak s neoblikovanim materijalima, miran prostor za razmišljanje ili fleksibilno vrijeme u grupnim aktivnostima.
- 2. Glas:** Djeci je potrebna podrška da komuniciraju svoje ideje. Ona uključuje korištenje različitih medija (crtanje, pokret, pričanje priča), prepoznavanje neverbalnih znakova i prilagodbu jezičnim ili razvojnim razlikama.
- 3. Slušatelji:** Djeca moraju biti aktivno saslušana od odraslih koji imaju moć djelovati. To uključuje stvaranje rituala slušanja, dokumentiranje dječjih mišljenja i dijeljenje njihovih ideja s obiteljima i donositeljima odluka.
- 4. Utjecaj:** Participacija je smisljena kada dječje ideje dovode do vidljivih promjena. To može značiti prilagodbu rasporeda prostorije, odabir sljedeće grupne aktivnosti ili vidjeti kako bi njihovi crteži mogli utjecati na događaje u zajednici.

Ovaj se model najbolje razumije kao ciklus, a ne kao kontrolna lista. Četiri dimenzije međusobno se nadopunjuju i razvijaju praksom. U neformalnim okruženjima ove su dimenzije najučinkovitije kada u provedbu uključimo obitelji kao sukreatore prostora, podupiratelje dječjih ideja i partnere u refleksiji i odgovoru na mišljenja djece.

Participacija i demokratska pedagogija

Kao što je vidljivo iz teorija i modela opisanih ranije, participacija je izraz demokratske pedagogije u ranom djetinjstvu. U praksi se ona očituje tri neizostavne komponente: sposobnost, pripadnost i zajedničko oblikovanje.

Važno je istaknuti da participacija nije zadatak (ili aktivnost) koju treba odraditi, već stav koji odgovorni odrasli zauzimaju.

Vidi pododjeljak: Odrasli kao učenici i facilitatori

To zahtijeva da praktičari vide djecu kao sposobnu za doprinos i da u skladu s tim oblikuju okruženja za obrazovanje i skrb te odnose s obiteljima.

Ove vrijednosti ugrađene su u mnogim kurikularnim okvirima, od kojih su neki ukratko opisani u nastavku.

Pristup Reggio Emilia (Italija)

Pristup Reggio Emilia je obrazovna filozofija zasnovana na slici djeteta kao bića s velikim razvojnim potencijalom i kao subjekta s pravima. U obrazovnom okruženju i djeci i odraslima pruža se prilika za rast, suradnju i napredovanje—ostvarujući svoj puni potencijal kao inteligentnih, kreativnih i cjelovitih pojedinaca. Učenje se promatra kao zajedničko putovanje otkrivanja, izražavanja i mogućnosti, utemeljeno na međusobnom poštovanju i vjerovanju u ljudski potencijal.

Ključne komponente:

- **100 jezika djeteta:** vjerovanje da djeca mogu ostvariti svoj potencijal na više načina kada imaju pristup odgovarajućim obrazovnim okruženjima. Samoistraživanju i izražavanju pridaje se najveća vrijednost. Djeca se podupiru u simboličkom i umjetničkom prikazivanju svojih iskustava.
- **Okruženje kao „treći učitelj“:** prostor učenja percipira se kao obrazovni i dizajniran je tako da bude estetski i intelektualno poticajan. Dostupni materijali i predmeti su privlačni i potiču uključivanje i istraživanje. Odgajatelje se potiče da osmišljavaju „provokacije“, otvorena poboljšanja koja bude dječju znatiželju i maštu te potiču ideje, razmišljanje i kreativnost.

Te Whāriki kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (Novi Zeland)

Te Whāriki kurikulum je kurikulum Aotearoe (Novi Zeland) za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, utemeljen na maorskim vrijednostima i holističkoj, sociokulturnoj viziji učenja. Prvi put objavljen 1996. godine, a revidiran 2017., pruža bikulturalni okvir koji djecu postavlja kao kompetentne i samopouzdanе učenike koji aktivno oblikuju vlastita putovanja učenja.

Participacija je temeljno načelo, ugrađeno i u filozofiju i u svakodnevnu praksu. Djeca biraju putove učenja prema svojim interesima, uz podršku odgajatelja kao posrednika. Odnosi s vršnjacima, odgajateljima i obiteljima su središnji, a učenje se zajednički oblikuje kroz generacije i kulture. Poseban maorski Indigenous Learning Pathway, Te Whāriki a te Kōhanga Reo (maorski jezični kurikulum koji usmjerava obrazovne temelje, pristup i praksu Kōhanga Reo), podržava maorska okruženja za učenje u jeziku i kulturu.

Ključne komponente:

- **Oснаživanje (Whakamana):** Kurikulum promiče autonomiju i cijeni aktivnu participaciju djece u oblikovanju njihovih putovanja učenja. Prepoznaje njihovo pravo na izražavanje mišljenja i donošenje odluka u pitanjima koja ih se tiču.
- **Holistički razvoj (Kotahitanga):** Razvoj djece promatra se u cjelini—duhovnoj, emocionalnoj, tjelesnoj, intelektualnoj i kulturnoj—pri čemu se participacija smatra isprepletenom sa svim aspektima njihova rasta.
- **Obitelj i zajednica (Whānau Tangata):** Obitelji se smatraju partnerima u učenju. Kurikulum ih poziva u pedagoški proces, da zajednički oblikujući učenje s djecom i odgajateljima.
- **Odnosi (Ngā Hononga):** Temelj interakcija su poštovanje i recipročni odnosi. Djecu se potiče na sudjelovanje u zajedničkom donošenju odluka, dijalogu i suradničkoj igri.

Aistear kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (Ireland)

Aistear je nacionalni kurikulumni okvir za rani i predškolski odgoj i obrazovanje u Irskoj, namijenjen djeci od rođenja do šest godina. Koristi se u vrtićima, jaslicama i igraonicama, a utemeljen je na shvaćanju djece kao kompetentnih, znatiželjnih i aktivnih sudionika u vlastitom učenju.

Prvi put predstavljen 2009., a ažuriran 2024., Aistear podržava učenje vođeno djetetovim svakodnevnim iskustvima, pri čemu odgajatelji djeluju kao posrednici koji usmjeravaju, promatraju i odgovaraju. Okvir je izgrađen oko četiri međusobno povezana tematska područja: **dobrobit, identitet i pripadnost, komuniciranje i istraživanje te razmišljanje**. Ona potiču participaciju, samoizražavanje i samostalnost.

Ključne komponente:

- **Učenje vođeno djetetovim iskustvima:** Djeca pokreću i usmjeravaju vlastitu igru i istraživanje, uz podršku bogatog i responzivnog okruženja.
- **Uloga odraslih:** Praktičari stvaraju uključiva, demokratska okruženja u kojima dječji glasovi oblikuju iskustva učenja.
- **Holističke teme:** Učenje je integrirano kroz emocionalna, socijalna, kognitivna i komunikacijska područja, utemeljeno u svakodnevnom životu djece.

Vrtići koji su usmjereni na dijete i promoviraju demokraciju: Pristup Korak po korak

Korak po korak pristup, razvijen od strane Zaklade Otvoreno društvo, i Međunarodne Korak po korak asocijacije (ISSA) primjenjuje se u Europi, Aziji i Americi. On podržava razvoj vrtića koji su usmjereni na dijete i promoviraju demokraciju. Temelji se na uvjerenju da su i najmanja djeca aktivni i sposobni učenici te da kvaliteta obrazovanja mora biti uključiva, participativna i poštivati različitosti.

Ovaj pristup promiče zajedničko donošenje odluka, otvorenu komunikaciju i kritičko razmišljanje već od najranijih godina. Odgajatelji djeluju kao posrednici i su-učitelji, radeći u partnerstvu s djecom i obiteljima. Razredi su osmišljeni tako da potiču samostalnost, suradnju i refleksiju, ohrabrujući djecu da preuzimaju inicijativu, izražavaju svoja mišljenja i sudjeluju u životu skupine.

Ključne komponente:

- **Demokratsko okruženje za učenje:** Skupine djeluju kao zajednice u kojima djeca donose odluke, imaju glas, a pravednost je središnja točka svakodnevnih praksi.
- **Uključenost obitelji:** Obitelji su partneri u obrazovnom procesu te sudjeluju u planiranju, provedbi i refleksiji.
- **Refleksivna praksa:** Praktičari su u svom kontinuiranom profesionalnom razvoju posvećeni temama ravnopravnosti, participacije i dječjeg osnaživanja.

Primjeri participativne prakse Korak po korak pristupa

1. Jutarnji krug: dnevni ritual davanja glasa i prostora za pripadanje

Jutarnji krug je strukturirani, ali istodobno fleksibilni dnevni susret koji obilježava početak dana u vrtiću. On pruža siguran i predvidljiv prostor u kojem je svako dijete **viđeno, saslušano i cijenjeno**, čime se potiče snažan osjećaj **pripadnosti i zajedništva**. U svojoj srži odražava demokratsko načelo da je **svaki glas važan**.

Načini provedbe:

- Djeca se pozdravljaju međusobno i s odgajateljem na kulturni način
- Upotreba „**predmeta za razgovor**“ (npr. mekana igračka koja se prosjeđuje i označava slijed govora)
- Odgajatelj postavlja pitanja otvorenog tipa i potiče dijalog
- Djeca sudjeluju u planiranju dana i osvrtu na prethodne aktivnosti
- Zajedničko donošenje odluka (npr. izbor pjesama, određivanje pomagača)

Jutarnji krug stvara ozračje **poštovanja, emocionalne sigurnosti i aktivne uloge djece**.

Djeca uče **pregovarati**, izražavati svoje želje i razvijati empatiju. S vremenom se razvija **kritičko razmišljanje, komunikacija i suradnja** – temeljne vještine za cjeloživotno demokratsko sudjelovanje.

2. Obitelji u skupini: izgradnja povjerenja i dijeljenje odgovornosti

Ova praksa uključuje pozivanje roditelja i skrbnika na aktivno sudjelovanje u odgojno-obrazovnom okruženju – ne samo kao posjetitelje, već kao **suodgajatelje i nositelje kulturnih vrijednosti**. Time se jača **povezanost obitelji i vrtića**, potiče učenje te promiče inkluzivno i poštujuće partnersko djelovanje.

Načini provedbe:

- Organiziranje „**obiteljskih petaka**“ na kojima roditelji vode aktivnosti ili predstavljaju običaje
- „**Otvorena vrata**“ za promatranje ili nenajavljene kratke posjete
- Uključivanje roditelja u pričanje priča, kuhanje ili likovno-kreativne aktivnosti
- Suosmišljavanje tematskih projekata (npr. tjedan baštine, šetnje u prirodi)
- Korištenje kućnih posjeta i upitnika za prikupljanje interesa i potreba djece
- Uključivanje obitelji jača **uzajamno povjerenje i poštovanje** te u skupini odražava različite identitete. Djeca svoje obitelji doživljavaju kao **cijenjene nositelje znanja**, što podupire **kulturni kontinuitet** i učvršćuje angažman roditelja u djetetovu učenju. Za odgajatelje, to je način da planiranje i kurikulum postanu **dijaloški i inkluzivan proces**.

Etička razmatranja o participaciji djece

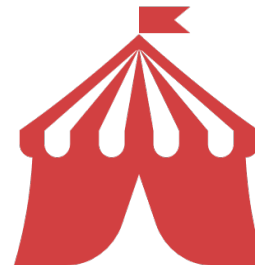
Kako bi participacija bila sigurna, uključiva i uvažavajuća, Vijeće Europe donijelo je devet etičkih standarda:

1. **Transparentna i informativna:** Djeca i obitelji trebaju znati što participacija znači i kako će njihova mišljenja biti korištena.
2. **Dobrovoljna:** Djeca nikada ne smiju biti prisiljena na sudjelovanje. Pristanak se može izraziti kroz interes, angažman ili odluku da se ne uključe.
3. **Uvažavajuća:** Odrasli cijene što djeca govore i pokazuju — reagiraju bez ismijavanja ili odbacivanja.
4. **Relevantna:** Djeca sudjeluju u pitanjima koja su im važna — od izbora užine do sigurnosti u susjedstvu.
5. **Prilagođena djeci:** Metode participacije moraju odgovarati dobi, razvoju i kulturnoj pozadini djece.
6. **Uključiva:** Sva djeca, bez obzira na sposobnosti, podrijetlo ili jezik, moraju moći participirati.
7. **Podržana edukacijom:** Odrasli trebaju podršku za razvoj svojih participativnih vještina poput slušanja, provođenja i refleksije.
8. **Sigurna i odgovorna prema rizicima:** Zaštita djece mora biti primarna — participacija nikada ne smije izložiti djecu opasnosti.
9. **Odgovorna:** Povratne informacije su važne. Djeca trebaju znati kako njihov doprinos utječe na odluke i sudjelovati u praćenju.

Ovi principi štite od simboličke participacije (tokenizma) i pomažu da smislenu participaciju ugradimo u našu svakodnevnu praksu na etičan i refleksivan način. Pružaju i okvir za uključivanje obitelji te osiguravaju transparentnost, uključivost i odgovornost prema njihovim brigama i perspektivama.

Odrasli kao učenici i facilitatori

Participacija u ranom djetinjstvu uvelike ovisi o stavovima i ponašanjima odraslih (praktičara, roditelja i drugih skrbnika). Oni nisu pasivni promatrači ili udaljeni stručnjaci; i oni uče, stvaraju i reflektiraju. Biti facilitator znači prepoznati kada se povući, kada pružiti podršku, a kada djelovati. To zahtijeva skromnost, znatiželju i hrabrost da se moć donošenja odluka podijeli s djecom, ali i s obiteljima. Kada stručnjaci rade zajedno s obiteljima, obogaćuju kontekst dječje participacije i stvaraju dosljedno, brižno okruženje u kući i zajednici.

Zapravo, roditelji i skrbnici su prvi i najvažniji facilitatori participacije djece. Njihovo uključivanje jača dječji osjećaj samostalnosti i potiče participaciju kod kuće i u zajednici. Roditelji omogućuju participaciju djece na sljedeće načine:

- poticanjem donošenja odluka kod kuće, dopuštajući djeci da biraju aktivnosti, tijekom obroka i svakodnevnih rutina
- podržavanjem participacije u obrazovnim okruženjima, surađujući s praktičarima kako bi se stvorili pristupi usmjereni na dijete
- zagovaranjem participacije svoje djece u vrtićkim i školskim dječjim vijećima, u zajednici kroz lokalne inicijative i kroz izvannastavne aktivnosti
- aktivnim sudjelovanjem na događanjima i gradeći odnose s vodstvom kroz udruge roditelja i stručnjaka.

Uključenost zajednice

Članovi zajednice, uključujući lokalne predstavnike i donositelje odluka, javne, obrazovne i kulturne djelatnike, također doprinose participaciji djece na sljedeće načine:

- otvaranjem javnih prostora djeci kako bi se ona u njima mogla igrati, komunicirati i donositi odluke
- uključivanjem dječjih perspektiva prilikom planiranja prostora i smjera razvoja zajednice te osiguravanjem da igrališta, parkovi i zajednički prostori odgovaraju njihovim potrebama
- poticanjem međugeneracijske participacije, gdje stariji članovi zajednice sudjeluju s djecom u razgovorima i zajedničkim projektima. Ova interakcija može se odvijati kroz niz aktivnosti poput likovnih i kreativnih radionica, prijenosa vještina poput vrtlarstva i rješavanja zagonetki (TOY in Action, 2014.).

Važnost suradničkog pristupa

Da bi participacija djece bila učinkovita, mora postojati sinergija između praktičara, obitelji i zajednice. Škole, vrtići i organizacije u zajednici moraju surađivati kako bi:

- razvili zajedničke strategije za uključivanje djece u smisleno donošenje odluka
- uspostavili mehanizme povratnih informacija kroz koje djeca vide utjecaj svojih doprinosa
- promicali kulturnu promjenu prema uvažavanju dječjih glasova u svim aspektima društvenog života.

Ugrađivanjem participacije u više domena, odrasli mogu osigurati da se perspektive djece prepoznaju, cijene i uzimaju u obzir, kako u svakodnevnim iskustvima, tako i u širim procesima donošenja odluka.

Participacija za svako dijete

Sva djeca imaju pravo na participaciju, ali neka mogu naići na više prepreka od drugih. Zbog toga treba posvetiti posebnu pažnju djeci koja su u riziku od socijalne isključenosti— ne zato što im nedostaje sposobnosti, već zato što okruženje, sustavi ili stavovi oko njih ne podržavaju njihovo potpuno uključivanje. Prilagodбом načina rada postaje moguće stvoriti prostore u kojima su sva djeca uključena, uvažena i saslušana.

Djeca koja mogu biti izložena preprekama — i razlozi:

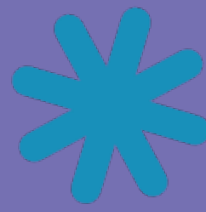
- **Djeca s teškoćama** mogu biti isključena iz prostora, upotrebe pedagoških materijala ili iz komunikacije ukoliko oni nisu uključivi. Primjerice, nije im omogućeno dovoljno vremena, materijali nisu prilagođeni, ili pak osjećaju nepovjerenje iskazati svoje želje i ideje.
- **Djeca iz obitelji s niskim primanjima ili marginaliziranih zajednica** često nemaju pristup istim resursima ili sigurnim prostorima. Ekonomski pritisak i društvena stigmatizacija mogu ograničiti njihovu participaciju ili im stvoriti osjećaj nepoželjnosti.
- **Djeca izbjeglice i migranti** često se suočavaju s jezičnim barijerama, nepoznatim rutinama ili kulturnim razlikama. Neka nose traume ili stres, što dodatno utječe na osjećaj (ne)sigurnosti vezan uz izražavanje vlastitog mišljenja.
- **Djevojčice** se mogu suočavati s kulturnim očekivanjima koja ograničavaju njihovu slobodu da se izraze ili preuzmu vodeće uloge, posebno u javnim ili grupnim okruženjima. U nekim se zajednicama od njih očekuje da prerano preuzmu odrasle odgovornosti.
- **Vrlo mala djeca** (0–5 godina) često su isključena jer još ne mogu jasno govoriti. No, ona komuniciraju kroz igru, pokret, izraze lica i druge znakove — i imaju ideje i preferencije koje vrijedi saslušati.

Načini kako podržati participaciju za svako dijete:

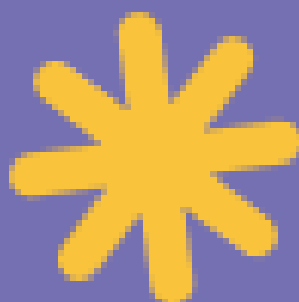
- Koristiti vizualne prikaze, geste i predmete kako bi se uključila djeca koja još ne govore ili tek uče jezik.
- Stvoriti sigurne i dobrodošle prostore u kojima svako dijete osjeća pripadnost.
- Pozvati obitelji da dijele kulturne prakse, priče ili materinji jezik kako bi se izgradilo povjerenje i povezanost.
- Odvojiti vrijeme za individualne razgovore ili mirnu refleksiju, posebno za sramežljivu ili zapostavljenu djecu.
- Dekonstruirati rodne stereotipe pružajući jednake prilike za vođenje, istraživanje i izražavanje ideja.
- Koristiti igru, glazbu, pokret i crtanje kao načine da vrlo mala djeca izraze misli i osjećaje.
- Raditi u partnerstvu s obiteljima kako bi se razumjele potrebe, snage i preferirani načini komunikacije svakog djeteta.

Ovo je kraj prvog dijela Priručnika u kojem ste se upoznali s definicijama participacije i razlozima zašto je ona važna u životima sve djece. Prikazani su i temeljni principi participacije u neformalnom i formalnom obrazovanju i skrbi za djecu do 10 godina te njihova povezanost s pedagoškom i demokratskom praksom. Drugi dio Priručnika fokusira se na participaciju u svakodnevnoj praksi s djecom različite dobi kao dio dnevnih rutina u neformalnom obrazovanju i skrbi za djecu.

2. dio | Participacija u praksi

2. dio | Participacija u praksi

Razumjeti participaciju kroz dobne skupine

Participacija u ranom djetinjstvu mora biti razvojno primjerena i ugrađena u interakcije djeteta, vidljiva u njegovom neposrednom okruženju. Djeca se u dobi od rođenja pa sve do desete godine izražavaju i odnose prema drugima vrlo različito ovisno o njihovoj dobi, iskustvima i individualnim potrebama. U svim fazama razvoja, njihova je mogućnost participacije ovisna o njihovom osjećaju sigurnosti, povjerenja i podrške koju im nude njihove obitelji i skrbnici.

Ovaj dio bavi se prikazom kako smisljena participacija može izgledati kroz sljedeće dobne skupine: 0 – 2 godine, 3 – 6 godina i 7 – 10 godina starosti.

Za svaku dobnu skupinu možete pronaći:

- razvojne karakteristike
- temeljne komunikacijske forme
- ulogu odraslih i obitelji.

Inspirirana informacijama i teorijama predstavljenima u prvome dijelu Priručnika, svaka je dobna skupina opisana kroz izjavu koja ilustrira kapacitete djeteta te dob za participaciju.

0 – 2 godina | “Komuniciram, dakle pripadam”

Razvojne karakteristike:

U ovoj dobi djeca grade temelje povjerenja, privrženosti i komunikacije. Razvoj mozga vrlo je ubrzan, a učenje je vođeno djetetovim senzornim istraživanjima i responzivnim interakcijama s poznatim odraslim osobama. Opći komentar br. 7. UN-ovog Povjerenstva o Pravima djeteta upućuje kako je i najmlađe dijete sposobno formirati i izražavati svoj pogled te ima pravo da ga se u tome podrži, ponajprije od strane primarnih skrbnika.

Kako djeca od 0 do 2 godine participiraju?

Kroz plakanje, brbljanje, smijanje, vokaliziranje i, neka od njih, kroz govor.

Kroz izraze lica i pokrete tijela

Kroz istraživanje objekata osjetilima i usmjerenom pažnjom

Kroz traženje i sudjelovanje u interakcijama s poznatim skrbnicima

Kroz zajednički stvorene rutine i aktivnosti.

Uloga odgovornih odraslih i obitelji

Pratiti igru i svakodnevne interakcije koje dijete potiče

Pažljivo opažati kako bi interpretirali signale i izraze djeteta

Nuditi jednostavne, dvostruke izbore koristeći gestikulaciju, slike ili objekte

Zrcaliti i imenovati emocionalna stanja

Zajednički stvarati rutine s djetetom podržavajući osjećaj sigurnosti i predvidljivosti

Dijeliti opažanja s članovima obitelji i tražiti njihove uvide.

Važno: Obitelji su neizostavan partner u razumijevanju vrlo male djece. Participacija djece nužno uključuje da praktičari i roditelji ili skrbnici zajednički oslušuju djecu ove dobi.

Vidi [Kartice aktivnosti](#) za ovu dobnu skupinu (0 – 2) za primjere aktivnosti i strategija.

3 – 6 godina | “Istražujem, dakle odlučujem”

Razvojne karakteristike:

Djeca ove dobi razvijaju jezik, imaginaciju i autonomiju. Pojačano traže da donose odluke, izražavaju svoje želje, pregovaraju. Mnogi predškolski kurikulumi, poput Aisteara (kurikularnog okvira za predškolske programe u Irskoj), polaze od toga da se djeca od 3 do 6 godine najbolje razvijaju u okolini koja ih potiče da vode, istražuju i da se izražavaju.

Kako djeca od 3 – 6 godine participiraju

Kroz pričanje priča, crtanje, pretvaranje, pjesmu

Kroz naizmjenično sudjelovanje, pregovaranje o ulogama, rješavanje problema s vršnjacima

Kroz odabir materijala, igara, rutina

Kroz izražavanje stava o grupnim pravilima, o tranzicijama, o okruženju za učenje

Kroz refleksiju na svoja iskustva koristeći riječi, kao i simboličko predstavljanje.

Uloga odgovornih odraslih i obitelji

Osigurati vrijeme i prostor za istraživanje inicirano i vođeno od strane djeteta

Poticati verbalno i simboličko izražavanje i refleksiju

Dokumentirati i predstaviti ideje djeteta obiteljima (i obrnuto)

Uključiti obiteljske priče, tradicije, kućna iskustva

Postavljati otvorena nesugestivna pitanja i nuditi smislene izbore.

Važno: Praktičari i obitelji trebaju raditi zajedno na tome da primjete dječju inicijativu. Razgovori s obiteljima mogu dati dublji uvid u ono što je djeci važno.

Vidi [Kartice aktivnosti](#) za ovu dobnu skupinu (3 – 6) za primjere aktivnosti i strategija.

7 – 10 godina | “Maštam, dakle mijenjam svijet”

Razvojne karakteristike:

Djeca ove dobi počinju sve više razmišljati logički, suosjećati dublje i izražavati veći interes za pravdu, pravila, suradnju. Počinju vidjeti sebe kao dio šireg svijeta.

Kako djeca od 7 do 10 godine participiraju?

Kroz iniciranje i vođenje grupnih projekata

Kroz diskusije, pričanje priča, mapiranje, pregovaranje

Kroz vrednovanje i redizajniranje prostora, rutina, grupnih pravila.

Kroz davanje povratnih informacija i sudjelovanje u procesima odlučivanja.

Uloga odgovornih odraslih i obitelji

Voditi suradničke projekte i problemske zadatke

Povezati doprinos djece s komunalnim akcijama

Poticati kritičko razmišljanje i refleksiju

Uključiti djecu i obitelji u evaluaciju te zaokružiti s povratnim informacijama o učinku.

Važno: Obitelji mogu podržati participaciju starije djece poticanjem njihova doprinosa u kući, zagovaranjem dječjeg prava na participaciju, poput mosta između glasa djece i šireg sustava.

Vidi [Kartice aktivnosti](#) za ovu dobnu skupinu (7 – 10) za primjere aktivnosti i strategija.

U sljedećem odjeljku, **Participacija u svakodnevnoj praksi**, opisujemo brojne načine kako se participacija može ugraditi u svakodnevni život, rutine i odnose, stavljajući poseban naglasak na neformalne usluge odgoja i obrazovanja (centre u zajednici).

Pronaći ćete preporuke, strategije i primjere za različite situacije.

Participacija u svakodnevnoj praksi

Participacija djece u neformalnim centrima odgoja i obrazovanja ne treba biti poseban događaj ili zasebna aktivnost. Može i treba biti ugrađena u dnevni ritam, rutine i odnose koji definiraju svijet djece. U ovom dijelu pojašnjeno na koji način se participacija odvija u svakodnevnim trenucima u praksi u neformalnim centrima u zajednici, poput Centra igre, kojeg pohađaju djeca i obitelji.

Participacija je najsnažnija kada je:

- Ugrađena u rutine i rituale
- Spontana i proizlazi iz pogodnog trenutka
- Vidljiva djeci kroz povratne informacije o učinjenom
- Uključiva, omogućuje da se glas svakog djeteta čuje i uvaži
- Ukorijenjena u obiteljskim odnosima, tj. kada su obitelji shvaćene kao ključni partneri i tumači dječjih perspektiva
- Dobrovoljna i dobno primjerena (Shier, 2001.)
- Prisutna kroz brojne i različite oblike komunikacije, materijale i metode.

Ovakav pristup temelji se na relacijskoj pedagogiji i pristupu temeljenom na pravima djeteta koji dijete vidi kao kompetentno biće koje stvara smisao, a roditelje kao partnere u participaciji djece. U Centrima igre i sličnim neformalnim okruženjima participacija djece nije samo individualna, već uključuje i roditelje koji s praktičarima i djecom zajednički stvaraju, reflektiraju i odlučuju.

Od rutina do prakse temeljene na pravima djece

Rutine nude predvidljivost, sigurnost i strukturu, no nude i kvalitetne prilike za participaciju djece koja na taj način uključena u svakodnevnu praksu postaje još snažnija i efikasnija (Horgan, 2024.). Znanje koje je proizašlo iz iskustva ima snažniji utjecaj na razvoj djece. Kada se rutine počnu koristiti kao prilike za participativni trenutak, a ne samo kao radnje koje ispunjavaju neku svrhu, djeca će postati sustvaratelji svojih dnevnih iskustava.

Primjeri:

Rituali pozdravljanja u kojima djeca sama biraju na koji način će pozdraviti

Užina koju su djeca pomogla birati, pripremiti i podijeliti

Postaje za okrijep na kojima djeca sama mogu birati što će i kada piti

Krug prije odlaska u kojem djeca reflektiraju što im se posebno sviđelo ili što su naučili tijekom dana

Obitelji mogu ove rutine provoditi i kod kuće kako bi saznali više o zonama komfora djece, senzornim sklonostima, interesima koji se pojavljuju, i na taj način postigli konzistentnost u okruženjima djece.

Više o tome što je participacija, a što nije u Pedagoškoj kartici br. 2 *Priručnika*

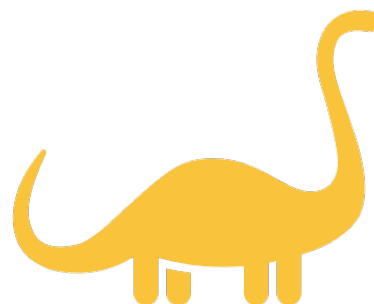
U okruženjima koja prakticiraju program Korak po korak (usmjerenost na dijete i promicanje demokratskog odgoja i obrazovanja) djeca sudjeluju u dnevnim rutinama poput jutarnjeg kruga/ sastanka razredne zajednice i sl. u kojima sukreiraju pravila, glasaju o aktivnostima i rasporedu te reflektiraju o svojim iskustvima. Glas i aktivna uloga svakog djeteta postaje od središnje važnosti kultivirajući tako demokratske vrijednosti i rutine. (Više o Korak po korak kurikulumu u [Studije slučaja - prilog 3.](#))

Stvaranje bogatog okruženja za poticanje izbora

Participacija cvijeta u okruženjima koja nude istinske i smislene izbore. To su okruženja koja omogućuju djeci da biraju materijale, usmjeravaju svoju igru, biraju društvo i oblikuju način korištenja prostora. Svako okruženje može poticati dječju participaciju ako je prilagođeno njihovim potrebama i dobi. Ponuđeni izbori u okruženju trebali bi također osigurati pristupačnost marginaliziranoj djeci, kao i onima s invaliditetom, uključujući tjelesna i mentalna ograničenja.

To uključuje:

- označavanje dostupnih polica simbolima ili fotografijama
- stvaranje zona za različite aktivnosti (mirna igra, kreativna neuredna igra, gradnja i sl.)
- ponuda širokog izbora otvorenih materijala i slobodnih dijelova za igru
- korištenje igre koju pokreću djeca kao izvora za planiranje budućih aktivnosti

Praktičari i obitelji mogu zajedno stvarati ova okruženja, osiguravajući kulturnu relevantnost i osjećaj poznatosti. Doprinosi djece — crteži, imena, priče — mogu biti vidljivo uključeni u prostor za učenje.

Okruženje u TOY for Inclusion Centrima igre i knjižnicama igračaka diljem svijeta osmišljeno je tako da potiče aktivnosti usmjerene na dijete koje djeca sama iniciraju, uzimajući u obzir potrebe različitih dobnih skupina. Dobar primjer je TOY for Inclusion Centar igre i knjižnica igračaka u Zagrebu koji promiče dječju participaciju kroz zajedničko postavljanje pravila, zajedničko planiranje aktivnosti, materijala i dostupnih igračaka. (Više informacija o TOY for Inclusion Centrima igre i knjižnicama igrački može se pronaći u dijelu [Studije slučaja - prilog 3](#)).

Sukobi i pregovaranje kao prilike za demokratski odgoj i obrazovanje

Sukobi i nesuglasice prirodni su događaji među ljudima i pružaju snažne mogućnosti učenja o demokratskom sudjelovanju. Uz pravilan pristup i odgovarajuće tehnike, sukob može osnažiti djecu da povećaju svoju sposobnost djelovanja i utvrde svoju ulogu u zajednici postajući medijatori i posrednici mira i suradnje.

Kako potaknuti participativno rješavanje sukoba?

Igre uloga i lutke

Mirni kutak sa smirujućim igrama i karticama osjećaja

Vizualizacije pravila koje smo stvorili zajedno s djecom i obiteljima

Podrška razvoju jezika započinjanjem rečenica ili ubacivanjem riječi koje objašnjavaju osjećaje

Podrška razvoju komunikacijskih vještina nenasilnom komunikacijom, konstruktivnim dijalogom i aktivnim komuniciranjem

Strategije emocionalne regulacije

Vršnjačke grupe podrške

Obitelji mogu sukreirati zajednička pravila i vrijednosti. Primjerice, mogu biti pozvane da doprinesu "kućnim pravilom" ili obiteljskom vrijednošću u vizualni grupni dogovor, stvarajući dosljednost među različitim okruženjima.

U Mađarskoj je Zaklada Partners Hungary razvila program rješavanja sukoba, u kojem educirani stručnjaci i odgajatelji stvaraju sigurno i nepristrano okruženje u kojem se sukob promatra kao prirodan dio društvenog razvoja djece. Program se fokusira na pomaganje djeci da izraze emocije, razumiju druge i pronađu vlastita rješenja. (Više informacija o pristupu Zaklade Partners Hungary rješavanju sukoba može se pronaći u dijelu [Studije slučaja - prilog 3.](#))

Grupna ili individualna participacija

Iako grupne aktivnosti potiču suradnju i društveno učenje, participacija zahtijeva pažnju prema individualnom glasu svakog djeteta. Prilikom razvijanja ili provođenja grupnih aktivnosti, facilitatori bi trebali pružiti prilike za jednako izražavanje svakog djeteta. Uvijek treba uzeti u obzir dinamiku grupe kako bi se izbjeglo zasjenjivanje djece koja su nenametljiva.

Obitelji mogu dati uvid u preferirani način sudjelovanja njihova djeteta. Individualni planovi učenja trebali bi uključivati ciljeve sudjelovanja koji su prilagođeni stilu i razini udobnosti djeteta.

Savjeti:

- Mijenjajte oblike aktivnosti između velike grupe, male grupe i individualnog pristupa
- Dopustite djeci da se povuku ili sudjeluju na svoj način
- Koristite materijale koji omogućuju samoizražavanje bez verbalne komunikacije (glazba, slike, videozapisi, igre)
- Bilježite individualne doprinose, posebno djece koja su tiša ili neverbalna

U Moldaviji, u inicijativi „Igrališta za djecu u zajednici“, djeca izražavaju svoje mišljenje individualno, ali i u grupi. Održavaju se rasprave i debate u kojima djeca mogu podijeliti svoja razmišljanja, potrebe i želje u grupi, a istovremeno izražavaju svoja mišljenja i potrebe individualno, putem anketa, upitnika i vizualnih aktivnosti poput plakata i crteža. (Više informacija o inicijativi „Igrališta za djecu u zajednici“, uključujući podršku izbjeglicama iz Ukrajine, može se pronaći u [Studijama slučaja – prilog 3.](#))

Neverbalna ili verbalna komunikacija

Djeca koja su neverbalna, preverbalna ili koriste alternativne oblike komunikacije moraju biti u potpunosti uključena u participativne procese. U odgovarajuće prilagođenom okruženju, djeca koja još nisu stekla vještine izražavanja svog mišljenja zbog svog razvojnog stadija (preverbalna su), kao i djeca koja ne biraju govor kao način komunikacije zbog psiholoških i mentalnih čimbenika ili traumatskih iskustava (neverbalna), i dalje mogu sudjelovati u procesima donošenja odluka.

To uključuje:

- korištenje ploča s izborom ili foto kartica
- korištenje tjelesnog kretanja
- korištenje digitalnih alata
- pružanje instrumenata za stvaranje zvuka ili glazbenih signala
- igre temeljene na gestama
- interaktivne priče s rekvizitima i taktilnim elementima

Obitelji mogu pomoći stručnjacima da razumiju koji alati i podražaji najbolje djeluju za njihovo dijete te sukreirati vizualna ili senzorne pomagala.

U Mađarskoj, *Projekt Pedagogija* uključuje glazbene aktivnosti, kao i kretanje kako bi djeca mogla stvarati vlastite ritmove i pjesme bez korištenja verbalnog jezika.

U Italiji, *TAU: Glas djece* koristi „kutije želja“ u koje djeca mogu ubaciti svoje prijedloge, a njihove ideje dokumentiraju se putem crteža, fotografija i videozapisa.

(Više informacija o *Projektu Pedagogija* i *TAU: Glasu djece* može se pronaći u [Studijama slučaja – Prilog 3.](#))

Izgradnja inkluzivnih kultura: jezik, invaliditet, trauma, migracija

Inkluzivna participacija znači prepoznavanje i prilagođavanje različitim sposobnostima i potrebama djece, načinima samoizražavanja i njihovim životnim iskustvima.

Strategije:

- Koristiti višejezične znakove i pričanje priča
- Uključivati kulturno poznate predmete i pjesme
- Pružati odgovore osjetljive na traumu i mirne prostore za povlačenje
- Razvijati međugeneracijske aktivnosti koje uključuju članove obitelji i zajednice
- Osigurati vizualne rasporede i taktilne poticaje za neurorazličitu djecu
- Inkluzija se sukreira s obiteljima koje dijele znanje o povijesti, identitetu i potrebama podrške svog djeteta. Sudjelovanje postaje zajednički jezik brige i prepoznavanja.

U Moldaviji, inicijativa „Igrališta za djecu u zajednici“, uključujući i izbjeglice iz Ukrajine, organizira radionice koje djeci omogućuju istraživanje kulturne raznolikosti i učenje o tradicijama i običajima drugih kultura, promičući međusobno poštovanje.

Projekt međugeneracijskog učenja „Zajedno staro i mlado“ (TOY) potiče sudjelovanje starijih osoba u igri, učenju i kreativnim aktivnostima s djecom, što koristi svim generacijama. Primjer TOY-inspirirane inicijative u Irskoj može se vidjeti ovdje: TOY Project <https://www.toyproject.net/2023/09/immeasurable-gains-intergenerational-learning/>

(Više informacija o inicijativi „Igrališta za djecu u zajednici“, uključujući izbjeglice iz Ukrajine, i TOY – Zajedno staro i mlado može se pronaći u [Studijama slučaja – prilog 3.](#)).

Povezivanje participacije djece s odlukama obitelji i zajednice

Sudjelovanje ne bi smjelo završavati na vratima (pred)školske ustanove. Kada djeca znaju da ih se čuje te da njihovi glasovi imaju utjecaj na odluke kod kuće i u zajednici, djeca razvijaju osjećaj pripadnosti i odgovornosti, osjećaju se osnaženo i uključeno.

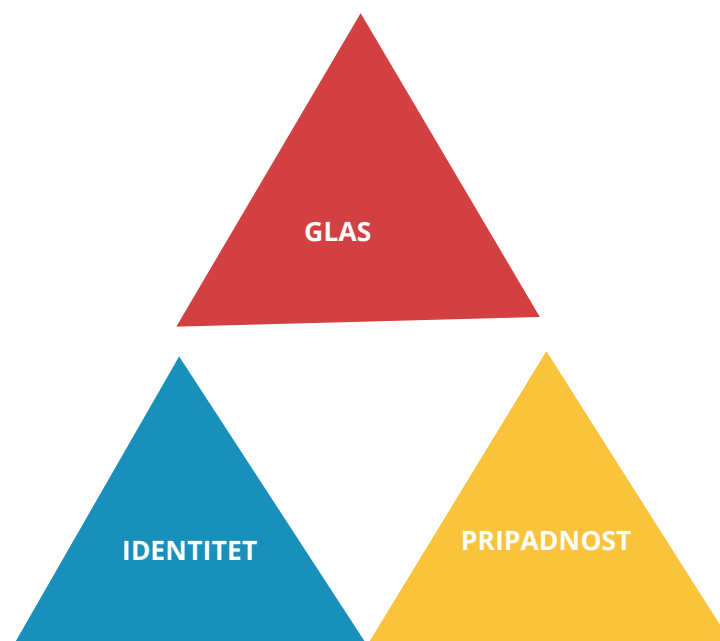
Savjeti za obitelji:

- Dopustite djeci da pomažu u planiranju obroka, odabiru odjeće ili odlučivanju o vikend-aktivnostima
- Uključite djecu u postavljanje obiteljskih pravila ili odabir knjiga i priča
- Tražite njihovo mišljenje prilikom posjeta parku, trgovini ili kulturnim mjestima
- Uključite djecu u kućanske poslove poput čišćenja, vješanja rublja i pripreme obroka kako bi se potaknula participacija i dijeljenje odgovornosti.

Savjeti za ustanove ranog i (pred)školskog odgoja i obrazovanja:

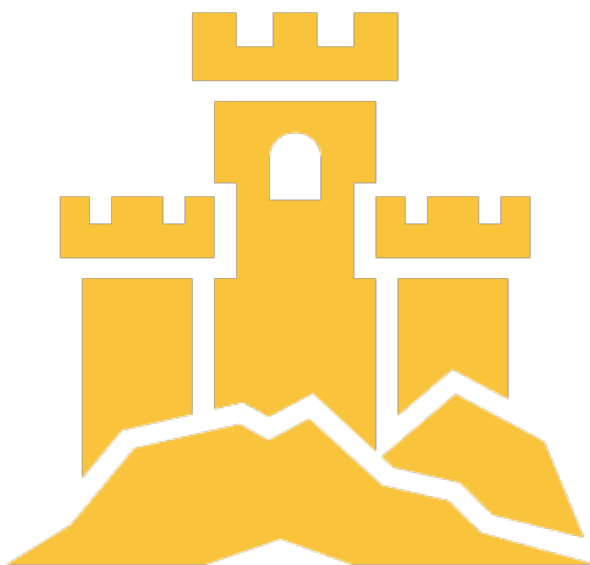
- Organizirajte obiteljske odraslo-dječje projekte (npr. foto-dnevnicu, pričanje priča)
- Organizirajte obiteljske događaje posvećene participaciji
- Pozovite djecu i obitelji da sukreiraju izložbe ili događaje u zajednici

Ovaj „trokut“ kuća – ustanova za rani i predškolski odgoj i obrazovanje – zajednica jača glas, identitet i osjećaj pripadnosti.

U Mađarskoj, Projekt “Djeca građani” ima za cilj povećati participaciju djece i osnažiti djecu, roditelje i stručnjake u lokalnim zajednicama okruga Budimpešte. Projekt uključuje djecu kao aktivne partnere u odlukama i programima koji ih se tiču na lokalnoj razini, provođen u lokalnim vrtićima u okrugu s visokim udjelom Roma, obitelji imigranata i obitelji s niskim prihodima. Jedan od ishoda projekta, uz doprinos lokalne djece, jest izrada karte okruga koja potiče djecu da istražuju svoju četvrt i označavaju područja gdje se osjećaju sigurno ili smatraju da su potrebna poboljšanja.

(Više informacija o Projektu “Djeca građani” može se pronaći na <https://eurochild.org/news/child-participation-in-early-years-a-case-study-from-the-child-citizens-project-in-hungary/>)

Primjeri stvarnih odluka na koje djeca mogu utjecati

Dnevne (individualne) odluke

Koje materijale koristiti u igri

Kako urediti predio za igru

Koju hranu odabrati ili pomoći pripremiti

Kako osmisлити prijelaze između aktivnosti.

Kolektivne odluke

Participacija postaje stvarna kada djeca vide da njihovi doprinosi imaju značaj i oblikuju zajednički život.

Koju novu priču ili temu obrađivati

Koju i kakvu proslavu organizirati za neki sezonski događaj

Koja pravila koristiti u grupi

Koju pjesmu ili jezik uključiti u jutarnji krug

U Bugarskoj, Projekt „Mali arhitekti promjena“ organizira radionice usmjerene na djecu kako bi postali ključni donositelji odluka u razvoju prostora za ranu dob. Kroz korištenje kreativnih tehnika i učenja kroz igru (igranje uloga, pripovijedanje, senzorne aktivnosti) djecu se potiče da izraze svoje potrebe i preferencije pri osmišljavanju prostora koji je idealan za njih.

(Više informacija o projektu „Mali arhitekti promjena“ može se pronaći u [Studijama slučaja – Prilog 3.](#))

Participacija u istraživanju, praćenju i evaluaciji

Mala djeca ne samo da imaju pravo sudjelovati u svakodnevnim odlukama, nego i u procesima koji procjenjuju, istražuju i poboljšavaju usluge i okruženja koja doživljavaju. Praćenje i evaluacija (P&E), kao i istraživačke aktivnosti, često se osmišljavaju od odraslih za odrasle, ali se mogu i trebaju prilagoditi perspektivama male djece.

U skladu s Konvencijom UN-a o pravima djeteta (UNKPD) i novijim praksama u području ranog djetinjstva, uključivanje djece u praćenje i evaluaciju poštuje njihove razvojne sposobnosti i doprinosi relevantnijem, osjetljivijem i pravednijem obrazovnom programu.

Uključivanje djece u istraživanje, praćenje i evaluaciju može podrazumijevati:

- Sudjelovanje djece kroz crtež i igru (npr. „nacrtaj svoj omiljeni dio dana“)
- Alate za izražavanje emocija (npr. korištenje kartica s emotikonima ili kovanica u boji za pokazivanje preferencija ili reakcija)
- Promatranje i dokumentiranje dječjih reakcija na promjene u rutini, prostoru ili materijalima
- Fotografiranje ili vođeni obilazak po omiljenim mjestima u ustanovi (koje vodi dijete)
- Zajedničke rituale i refleksije s obiteljima kako bi se tumačile dječje interakcije i gradile priče o njihovim iskustvima

Uključivanje djece u istraživanje i procese praćenja i evaluacije ne samo da osigurava da njihovi glasovi doprinesu poboljšanjima, već i razvija kritičko razmišljanje, osjećaj pripadnosti i odgovornost. Time se poručuje da je važno ono što djeca primjećuju, osjećaju i izražavaju — čak i kada to čine kroz igru, geste, crteže ili, kao u donjem primjeru, kroz ono što zabilježe pomoću fotoaparata ili kamera.

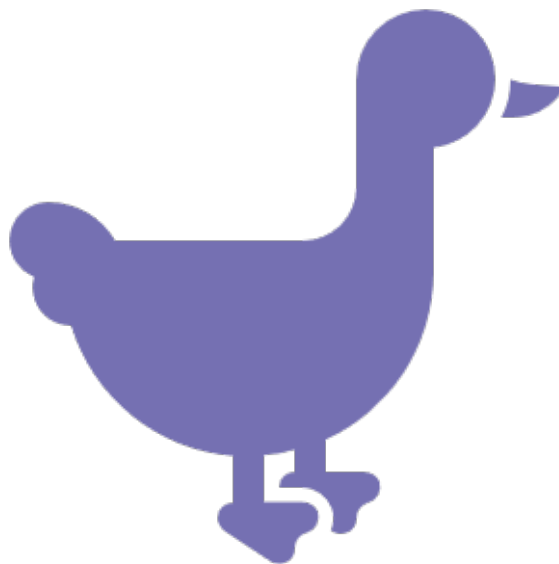
Divlje pedagogije* i djeca u Mozaik pristupu

Ova istraživačka studija istraživala je samostalnost i perspektivu djece od 5 do 7 godina u učenju na otvorenom tijekom jedne pedagoške godine. Poseban naglasak stavljen je na način na koji su djeca koristila grančice tokom samostalnog učenja – simbolički ili fizički. Aktivnosti na otvorenom vodila su djeca. Istraživači su pratili tri faze Mozaik pristupa (Clark, 2017.). **1. faza:** Faza prikupljanja podataka. Djeca prikupljaju podatke koristeći kameru i tijekom razgovora. **2. faza:** Faza analize i interpretacije podataka. **3. faza:** Faza primjene rezultata i djelovanja.

Rezultati su pokazali kako su grančice i šuma bili ključni elementi u „divljim pedagogijama“ djece i kako su pomagali djeci da se povežu s prostorom. Djeca su koristila grančice za izradu konstrukcija, gradnju kućica, izradu alata, oružja, metli, glazbenih instrumenata pa čak i novca. Studija je naglasila važnost povezivanja male djece s poznatim i osobnim prostorima te upoznavanja flore i faune u vlastitim lokalnim sredinama.

Izvor: Beattie A. E., Scott S., Adler D. Wild Pedagogies and Young Children through the Mosaic Approach. *Australian Journal of Environmental Education*. Objavljeno na: 2025:1-12. doi:10.1017/aee.2025.31

* „Divlje pedagogije“ ispituju odnose s prostorima, krajolicima, prirodom i divljinom u obrazovanju. Također, izazivaju dominantne pristupe obrazovanju koji nameću rigidnu kontrolu nad praktičarima, djecom, kurikulumom i Zemljom. [Izvor: Jickling, Blenkinsop, Timmerman i De Danann Sitka-Sage2018.](#)

Glas i samostalnost djece u istraživačkoj studiji o međugeneracijskom učenju

Ova studija istraživala je ulogu praktičara u djetinjstvu kao poticatelja dječjeg glasa i samostalnosti u istraživanju. Studija je bila dio doktorskog istraživanja o međugeneracijskom učenju kao pedagoškoj strategiji u ustanovama za rani odgoj u Irskoj, koja je proizašla iz međunarodnog projekta „Zajedno staro i mlado“ (TOY).

Prilikom razgovora sa 70 djece koja su sudjelovala, korištene su dvije glavne strategije: „crtaj i pričaj“ i „pričaj i slušaj“.

Metoda „crtaj i pričaj“ omogućila je djeci da istražuju teme koje sama prepoznaju kao relevantne te da komuniciraju kako ih ona shvaćaju.

Metoda „pričaj i slušaj“ podrazumijevala je da praktičari svjesno i s namjerom slušaju djecu u neformalnim, spontano nastalim situacijama kroz duže vremensko razdoblje. Roditelje se također zamolilo da potaknu dijete da razgovorom i/ili crtežom opiše svoje iskustvo međugeneracijskog učenja, a zatim da na crtežu zapišu djetetove komentare.

Ključni uvidi istraživanja pokazali su:

1. Koliko je važno da odgojitelji vjeruju da djeca imaju demokratsko pravo i stvarne sposobnosti sudjelovati u oblikovanju značenja u svojem svakodnevnom životu.
2. Da poznavanje djece i njihovih obiteljskih i životnih okolnosti od strane praktičara obogaćuje proces i daje dublji uvid u dječje perspektive.
3. Da uključivanje roditelja donosi dodatnu vrijednost, jer njihovi uvidi dopunjuju dječje izraze i opažanja praktičara.
4. Da su praktičari ključni u podržavanju djece kroz proces sudioničkog istraživanja, osobito kada koriste različite modalitete izražavanja (crtež, razgovor, pokret, igra, fotografija i sl.).

Prema spomenutom istraživanju, ovi uvidi ističu prednosti pozicioniranja djece u središte stvaranja znanja, dok praktičari djeluju kao vješti istraživači koji koriste potencijal objiju strana kako bi unaprijedili živote djece u ustanovama ranog odgoja i obrazovanja.

Izvor: Fitzpatrick A. i Halpenny, A. M. Educators as enablers of young children's voice and agency in research: messages from an Irish study on Intergenerational Learning. Objavljeno 2025: 1-17. *European Early Childhood Education Research Journal*, 1–17. doi:10.1080/1350293X.2025.2541327

Od svakodnevnne participacije do glasa u zajednici

Svakodnevna participacija može se proširiti izvan sobe dnevnog boravka ili prostora za igru, osobito kada su obitelji uključene kao partneri.

Primjeri uključuju:

- Projekte u kojima djeca i obitelji imenuju omiljena ili nesigurna mjesta u zajednici
- Vizualne izložbe koje prikazuju što djeca žele u svojoj četvrti
- Dječji doprinos osmišljavanju politika i procesima donošenja odluka.

U Irskoj, projekt HUB na nÓg ponudio je alat za praktičare koji rade s malom djecom koji im pomaže uključiti djecu u donošenje odluka o pitanjima koja utječu na njihov život. On sadrži smjernice, savjete i primjere dobre prakse o tome kako promicati dječju samostalnost poticanjem svakodnevnog donošenja odluka i preuzimanja odgovornosti sukladno dobi – čime se povećava vidljivost i utjecaj male djece u politici i praksi.

(Više informacija o HUB na nÓg može se pronaći u [Studijama slučaja – Prilog 3](#)).

Ovo je kraj 2. dijela TOY4Participation priručnika.
3. dio pruža niz alata i resursa koji se mogu koristiti u svrhu edukacije, kao podrška praksi te u praćenju i evaluaciji.

3. dio | Produblјivanje prakse: Refleksija, resursi i literatura

3. dio | Produblјivanje prakse: Refleksija, resursi i literatura

Alati za refleksiju i evaluaciju

Refleksija i evaluacija participativnih praksi ključne su za rast, odgovornost i kontinuirano unapređenje. U neformalnim ustanovama ranog odgoja i obrazovanja, gdje je praksa fluidna i temeljena na odnosima, alati koji podržavaju strukturiranu refleksiju pomažu praktičarima, timovima, obiteljima, pa čak i djeci da razumiju i ojačaju svoju kulturu sudjelovanja.

Sudjelovanje male djece usko je povezano s njihovim odnosima s njegovateljima i obiteljima. U centrima igre, gdje djeca i obitelji participiraju zajedno, posebno je važno razmišljati o tome kako se participacija doživljava, ne samo kod pojedinačnog djeteta, već i unutar konteksta obiteljskih rutina, vrijednosti i komunikacije. Kako bi participacija bila smisljena i inkluzivna, mora se uzeti u obzir dječji kontekst i uključiti obitelji kao izvor informacija i kao suvoditelje procesa participacije.

Važno je prepoznati da neke obitelji mogu biti neupućene ili negodovati prema konceptu dječje participacije, osobito kada je ona prikazana u kontekstu dječjih prava, donošenja odluka i autonomije. Takvom pristupu treba prići s empatijom i jasnoćom, što može pomoći u izgradnji povjerenja i zajedničkog razumijevanja. Participacija ne ugrožava ulogu obitelji, već je, štoviše, unapređuje, promovirajući povezanost, učenje i poštovanje.

Ovaj dio priručnika uključuje alate koji potiču refleksiju, ne samo o interakcijama između djeteta i praktičara, već i o uključenosti obitelji u participativne procese na poštujući način.

Pripremili smo pet praktičnih alata koji će vam pomoći u ovakvom radu:

- **Alat procjene za svakodnevnu praksu** služi procjenjivanju prilika za participaciju u okruženju
- **Dnevnik samorefleksije** - vodič za praktičare da razmisle o vlastitoj praksi i iskustvima
- **Poticaji za razgovore s timom i obiteljima** koji nadahnjuju dijalog i zajedničko učenje
- **Alati za povratne informacije prilagođene djeci i obiteljima** omogućuju da djeca vide kako su njihove ideje uvažene i zatvaraju krug sudjelovanja
- **Matrica za planiranje participacije** za osmišljavanje ili prilagodbu aktivnosti uključujući djecu u donošenje odluka i smislenu participaciju.

Alat procjene za svakodnevnu praksu

Ovaj brzi alat pomaže timovima procijeniti kako njihovo okruženje i rutine podržavaju smislenu participaciju djece, uključujući i način na koji su obitelji dobrodošle kao dio te kulture. Koristite ga prilikom planiranja programa, refleksije evaluacije ili vršnjačkog promatranja. Posebno je koristan pri pripremi za timski sastanak, razgovore s obitelji ili kao početak razgovora tijekom supervizije i mentoriranja.

Upute: Procijenite svaku stavku: [uvijek], [ponekad], [rijetko/nikad]. Potom razmislite kako se ove prakse mogu ojačati ili prilagoditi.

Područje	Stavka za procjenu
Okruženje dobrodošlice	Djeca i obitelji se osobno pozdravljaju i nude im se različite mogućnosti sudjelovanja
Materijali	Djeca slobodno koriste raznovrsne materijale prilagođene različitim interesima i sposobnostima
Rutine	Djeca i obitelji uključeni su u odluke o svakodnevnim rutinama (npr. pjesme, priče, prijelazi između aktivnosti)
Izložbe / prikazi	Djeca, njihovi pogledi, umjetnički radovi i odluke vidljivi su u prostoru, zajedno s doprinosima obitelji
Slušanje	Osoblje bilježi i ponovno razmatra ideje djece i obitelji kako bi unaprijedilo planiranje
Inkluzija	Prostor odražava kulturnu i jezičnu raznolikost te je fizički dostupan svima
Povratne informacije	Djeca i obitelji vide kako je njihov doprinos utjecao na promjene

Prošireni kontrolni popis participacije djece za praktičare u formalnim i neformalnim ustanovama ranog odgoja i obrazovanja dostupan je u [Prilogu 2](#)¹. Namijenjen je podršci praktičarima u refleksiji

¹ Za više informacija o Lundy modelu i drugim alatima, pogledajte Pedagošku karticu 4.

i unapređenju načina na koji je participacija ugrađena u svakodnevna okruženja, odnose, rutine i donošenje odluka.

Dnevnik samorefleksije

Ovi poticaji pomažu praktičarima u promatranju i refleksiji njihovih svakodневnih praksi participacije. Refleksija se može provoditi individualno ili dijeliti s mentorom ili kolegom kako bi se stekao dublji uvid i uključile tuđe perspektive.

Savjet: Ovi otvoreni poticaji mogu se koristiti u razvoju tima, refleksivnoj superviziji i obiteljskim okupljanjima.

Što sam danas primijetila o dječjoj verbalnoj i neverbalnoj ekspresiji?

Jesam li omogućio/la djeci da biraju, odlučuju i utječu na odluke? Kako su reagirala?

Kako sam danas komunicirao/la s obiteljima? Je li komunikacija bila jednosmjerna ili dijaloška?

Koju sam djecu najviše čuo/la? Tko je bio tiši ili neprimjetan i

Koja je to mala promjena koju mogu uvesti sljedeći put kako bih potaknuo/la participaciju djece i obitelji?

Kako sam osigurao/la da svako dijete ima priliku participirati?

Što sam naučio/la iz perspektiva ili zapažanja obitelji ovaj tjedan?

Poticaji za razgovore s timom i obiteljima

Ovi otvoreni poticaji mogu se koristiti u razvoju tima, refleksivnoj superviziji i obiteljskim okupljanjima. Pomažu prenijeti pojam participacije iz teorije u zajedničko svakodnevno razumijevanje.

Za timove

Kako izgleda smisljena participacija u našoj ustanovi za dijete u dobi od: 0 – 2 godine? 3 – 6 godina? 7 – 10 godina?

Kako koristimo sukobe ili situacije rješavanja problema kao prilike za participaciju?

Koje odluke redovito donosimo za djecu, a koje bismo mogli početi donositi **zajedno s njima?**

Što činimo kako bismo osigurali da se obitelji osjećaju slobodnima sudjelovati u donošenju odluka?

Koju hranu im možemo dopustiti da odaberu ili pomognu pripremiti?

Za obitelji

Kako vidite da vaše dijete izražava svoje preferencije ili ideje kod kuće?

Kako biste željeli sudjelovati u donošenju odluka u našoj ustanovi?

Koje vrste izbora biste željeli da vaše dijete ima u našoj ustanovi?

O čemu vaše dijete razgovara ili na što reagira nakon sudjelovanja u ovom programu?

Alati za povratne informacije prilagođene djeci i obiteljima

Povratne informacije trebaju biti redovite, jednostavne i inkluzivne. Ovi alati mogu se koristiti u svakodnevnim trenucima ili na kraju aktivnosti, a osiguravaju da se obitelji i djeca osjećaju da su njihovi doprinosi uočeni i cijenjeni.

- **Ploče „Rečeno/ Učinjeno“:** Prikazujte kako su ideje provedene koristeći simbole, fotografije ili dvojezične natpise.
- **Kartice emocija:** Prikazi lica ili ikona različitih emocija (sreća, mir, ljutnja, umor, itd.) kako bi djeca i roditelji mogli zajedno o njima promišljati.
- **Linije mišljenja:** Djeca i obitelji postavljaju žetone ili stoje duž linije kako bi pokazali svoje preferencije, npr. u vezi s aktivnošću ili užinom.
- **Staklenke ili kutije za povratne informacije:** Omogućuju prostor za anonimne povratne informacije korištenjem žetona, bilješki ili crteža.

Matrica za planiranje participacije

Ovaj predložak osigurava da se participacija uzme u obzir od samog početka svakog procesa planiranja. Omogućuje i dijalog s obiteljima kao sukreatorima programa.

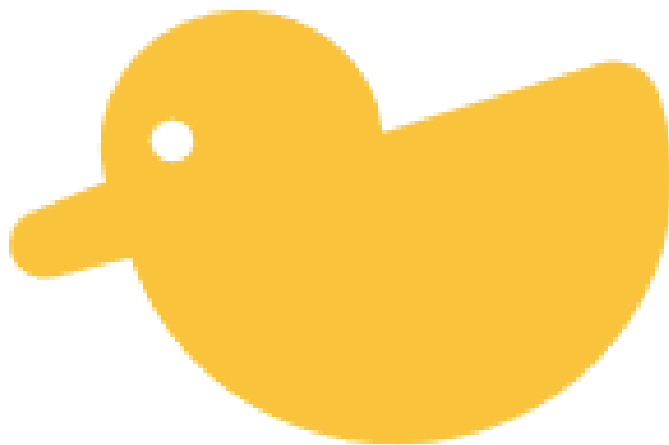
Element participacije

Pitanje za planiranje

Okruženje	Gdje i kada će djeca i obitelji imati prostor za izražavanje svojih mišljenja? Postoje li mirni prostori, prostori za grupni rad i kreativni kutci?
Glas	Koje metode će omogućiti svakom djetetu i obitelji da participiraju (crteži, razgovor, geste, ankete, dijeljenje fotografija)?
Slušatelji	Tko će slušati i kako će djeca i obitelji znati da su ih uistinu čuli? Hoće li postojati vidljivi ishodi ili daljnje akcije?
Utjecaj	Na koje odluke djeca i obitelji stvarno mogu utjecati? Kako ćemo podijeliti priču o njihovom utjecaju (npr. putem fotografija, biltena, priče)?

Savjet

- Ispišite matricu i koristite ju tijekom timskih sastanaka ili planiranja. Pozovite obitelji da je pregledaju i ponude dopune ili alternative.
- Ovaj alat nadahnut je Lundy modelom i podržava promišljeno planiranje u skladu s dobi djece.
- Fleksibilan je i može se prilagoditi vašem lokalnom kontekstu. Najvažnije je stvoriti kulturu refleksije, odgovornosti i zajedničkog djelovanja, čime participacija postaje stvarna praksa — koja uključuje ne samo dijete, nego i povjerene odrasle i širu zajednicu.

Resursi i dodatni izvori za učenje

Konvencija UN-a o pravima djeteta, članak 12.

[Konvencija UN-a o pravima djeteta](#) važan je, pravno obvezujući dokument koji je potpisalo 196 država, a koji definira temeljna prava svakog djeteta, bez obzira na njihovu rasu, vjeru ili sposobnosti. Konvencija se temelji na četiri ključna načela: nediskriminacija, najbolji interes djeteta, pravo na život i razvoj te poštivanje dječjih mišljenja. Sastoji se od 54 članaka koji obuhvaćaju širok spektar prava, uključujući pravo na obrazovanje, igru, hranu, zdravlje, stanovanje, privatnost, zaštitu od nasilja i pravo da budu saslušana.

Članak 12. Konvencije UN-a o pravima djeteta usredotočuje se na pravo djece da izraze svoja mišljenja i da se ta mišljenja ozbiljno uzmu u obzir u pitanjima koja ih se tiču. [Opća preporuka br. 12](#), koju je izdao Odbor za prava djeteta, pruža dodatne smjernice o tome kako tumačiti i provoditi ovo pravo. Naglašava da djeca, bez obzira na dob, imaju pravo sudjelovati i da se njihova mišljenja uzimaju u obzir, uzimajući u obzir njihove razvojne kompetencije.

Europska platforma za participaciju djece

[Europska platforma za participaciju djece](#) dio je [Strategije EU-a za prava djeteta](#) koja osigurava pravo djece na participaciju u odlukama koje ih se tiču. Platforma je prostor u kojem djeca i tinejdžeri mlađi od 18 godina u Europskoj uniji mogu izražavati svoja mišljenja i stavove o pitanjima koja ih se tiču te doprinositi procesima donošenja odluka u Europskoj uniji. Cilj joj je ojačati glas djece i osigurati da budu saslušani u raspravama i odlukama koje utječu na njihove živote.

Platforma povezuje djecu s kreatorima politika i predstavnicima lokalnih udruga ili zajednica, olakšavajući komunikaciju i uključivanje dječjih perspektiva u politiku i donošenje odluka u EU. Organizacije koje rade s djecom mogu se pridružiti platformi, omogućujući djeci unutar tih organizacija da participiraju u odlukama. Platforma uključuje Dječji panel, Savjetodavni odbor i Sekretarijat, koji zajedno rade na osiguravanju smislene participacije djece.

Lundy model dječje participacije

Lundy model razvila je akademkinja Laura Lundy, profesorica međunarodnih prava djece na Školi za obrazovanje Sveučilišta Queen's u Belfastu. Njezin model, detaljno opisan u publikaciji iz 2007. u British Educational Journal, pruža način konceptualiziranja prava djeteta na participaciju, kako je to propisano u članku 12. Konvencije UN-a o pravima djeteta. Model je namijenjen usmjeravanju donositelja odluka na različite, iako međusobno povezane, elemente ove odredbe koja slijede racionalan kronološki red: okruženje, glas, slušatelj, utjecaj.

Lundy model participacije podržala je Irska služba za djecu i mlade u njihovoj nedavnoj *Nacionalnoj strategiji za participaciju djece i mladih u donošenju odluka (2015.-2020.)*.

Priručnik za uključivanje djece od rođenja do 5. godine u donošenje odluka, Hub na nÓg

Ovaj priručnik bavi se načinima slušanja beba, male djece i djece predškolske dobi te njihovim uključivanjem u donošenje odluka o pitanjima koja na njih utječu. Objavio ga je Hub na nÓg, Nacionalni irski centar izvrsnosti i koordinacije u sudjelovanju djece i mladih u donošenju odluka, u ime Službe za djecu, jednakost, invaliditet, integraciju i mlade.

Uz njega su uključeni:

- Lista preporuka za uključivanje djece od rođenja do 5. godine u proces donošenja odluka
- Pregled literature o metodama razgovora s djecom od rođenja do 5. godine života (2024.)

Priručnik „Slušaj-Djeluj-Promijeni“ o participaciji djece

Priručnik „Slušaj-Djeluj-Promijeni“ je praktični vodič osmišljen kao pomoć praktičarima u smislenom provođenju participacije djece u procesima donošenja odluka u različitim okruženjima. Priručnik je razvio Sektor za prava djece Vijeća Europe. Pruža strukturiranu, “korak po korak” metodologiju za uključivanje djece u odluke koje ih se tiču, uključujući ranjivu i marginaliziranu djecu; obuhvaćajući pripremu i planiranje, izgradnju povjerenja i povezanosti s djecom, identificiranje relevantnih pitanja, prikupljanje i korištenje dječjih mišljenja te evaluaciju procesa.

7. Bibliografija

- Brooker, L. (2017). *Learning to play, or playing to learn? Children's participation in the cultures of homes and settings*. Routledge.
- Clark, A. i Moss, P. (2011). *Listening To Young Children: The Mosaic Approach*. National Children's Bureau.
- Hedges, H. i Cullen, J. (2011). Participatory learning theories: a framework for early childhood pedagogy. *Early Child Development and Care*, 182 (7), pp. 921-940.
- Horgan, D. (2024). *A literature review on methodologies for consulting with children aged birth to 5 years*. Hub na nÓg & Department of Children, Equality, Disability, Integration and Youth.
- Lundy, L. (2007). 'Voice' is not enough: conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *British Educational Research Journal*, 33 (6), pp. 927-942.
- Shier, H. (2006). *Pathways to participation: openings, opportunities and obligations*. *Children & Society*, 15 (2), pp. 107-117.
- TOY Project Consortium. (2014). *Together Old & Young Toolkit. A Training Manual for Intergenerational Learning Initiatives*, Leiden: The TOY Project.
- Ujedinjeni narodi. (1989). *Convention on the Rights of the Child*. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>

8. Prilozi

Prilog 1 – Rječnik osnovnih pojmova

Pojam	Definicija
Demokratska pedagogija	Pristup poučavanju i brizi koji vrednuje dječje glasove, daje im stvarne izbore i tretira ih kao sposobne građane.
Donošenje odluka	Proces odabira između više mogućnosti. U kontekstu participacije, djeca dobivaju stvarne prilike da utječu na ono što se događa — od malih svakodnevnih izbora do važnih grupnih odluka.
Inkluzivna participacija	Svako dijete, bez obzira na sposobnosti, podrijetlo ili jezik, ima priliku participirati i biti saslušano.
Iskreni i smisleni izbori	Izbori koji su stvarni i značajni. Djeca odlučuju o onome što im je važno — primjerice o igri, partnerima ili načinu izvedbe aktivnosti. Odrasla osoba poštuje i provodi njihov izbor.
Neverbalna komunikacija	Izražavanje ideja bez riječi — pokretima, mimikom, zvukovima ili crtežom.
Participacija djece	Uključivanje djece u odluke, aktivnosti i rutine koje utječu na njihov život. Čak i bebe i mala djeca mogu sudjelovati kroz geste, igru i izražavanje.
Participacija kroz igru	Kroz igru djeca izražavaju ideje, rješavaju probleme i donose odluke.
Pedagogija usmjerena na dijete	Rad s djecom koji njihove ideje, interese i načine učenja stavlja u središte. Djeca donose odluke, izražavaju se i uče kroz igru, dok odrasli pružaju podršku slušanjem, promatranjem i stvaranjem sigurnog, bogatog okruženja u kojem se svako dijete osjeća viđeno i poštovano.
Povratna informacija	Pokazivanje djeci i obiteljima da su njihove ideje saslušane te prikazivanje rezultata njihova doprinosa.

Praksa temeljena na odnosima Izgradnja povjerenja s djecom i obiteljima kroz tople i respektivne odnose, što je temelj za stvarno sudjelovanje.

Prava djeteta Sva prava koja imaju djeca do 18. godine, zaštićena UN-ovom Konvencijom o pravima djeteta, uključujući pravo na sigurnost, učenje, igru, izražavanje, odrastanje u podržavajućoj obitelji i zajednici te uvažavanje njihovih interesa u svim odlukama koje ih se tiču.

Prikladno dobi Aktivnosti, riječi i očekivanja prilagođeni su djetetovoj fazi razvoja, razumijevanju i potrebama.

Refleksija Vrijeme za promišljanje o događanjima, dječjim osjećajima, naučenom i mogućim poboljšanjima za sljedeći put.

Roditeljska/ pedagoška uloga vođena djetetom Kada aktivnost ili ideja počinje od djeteta, a odrasla osoba ga prati ili podržava njegovu odluku.

Rutine Redoviti, ponavljajući dijelovi dana — poput dolaska, jela, igre, odmora ili odlaska kući. Pružaju djeci osjećaj predvidljivosti i sigurnosti, ali i prilike za participaciju i izražavanje želja.

Samostalnost Djetetova sposobnost i pravo da donosi odluke, izražava svoje preferencije i utječe na događanja oko sebe.

Skaliranje Podrška odraslih djeci kako bi sama isprobavala nove stvari, sudjelovala u odlučivanju i izražavala se na najbolji mogući način.

Svakodnevna participacija Prirodno sudjelovanje u rutinskim aktivnostima — poput biranja užine, uređenja prostora ili odabira priče.

Sukreacija Zajednički rad djece, obitelji i odraslih na oblikovanju učenja, rutina i okruženja.

Prilog 2 - Alat procjene za svakodnevnu praksu u formalnim i neformalnim okruženjima odgoja i obrazovanja djece do 10 godina

Cilj: Ovaj brzi alat pomaže timovima procijeniti kako njihovo okruženje i rutine podržavaju smislenu participaciju djece, uključujući i načine na koji su obitelji dobrodošle kao dio te kulture. Koristite ga prilikom planiranja programa, refleksije evaluacije ili vršnjačkog promatranja. Posebno je koristan pri pripremi za timski sastanak, razgovore s obiteljima ili kao početak razgovora tijekom supervizije i mentoriranja.

Upute: Procijenite svaku stavku: [uvijek], [ponekad], [rijetko/nikad]. Potom razmislite o tome kako se ove prakse mogu ojačati ili prilagoditi.

1. Okruženje i ugođaj

Stavka	Pitanje za refleksiju	✓ / — / X
Fizičko okruženje potiče istraživanje i izbor.	Mogu li djeca slobodno pristupiti materijalima koji ih zanimaju?	
Okruženje odražava kulturu, jezik i identitet djece i njihovih obitelji.	Koji elementi u prostoru pokazuju tko su djeca?	
Izloženi su dječji radovi koji prikazuju njihove ideje i doprinos.	Prikazujemo li ono što djeca govore, stvaraju ili odlučuju?	

2. Slušanje i komunikacija

Stavka	Pitanje za refleksiju	✓ / — / X
Djecu se redovito pita za mišljenje, ono što im se sviđa i njihove ideje.	Kako prikupljamo dječje mišljenje osim kroz usputne komentare?	
Odrasli pažljivo slušaju i odgovaraju smisleno.	Mijenjamo li nešto na temelju onoga što djeca izraze?	
Koriste se vizualni, gestualni ili senzorički načini izražavanja.	Kako osiguravamo da sva djeca (npr. neverbalna, višejezična) budu saslušana?	

3. Odnosi i dijeljenje moći

Stavka	Pitanje za refleksiju	✓ / — / X
Djecu se tretira kao sposobne i kompetentne partnere.	Vjerujemo li djeci da mogu dati smislen doprinos?	
Obitelji su uključene u razgovore o participaciji djece.	Kako komuniciramo o participaciji s obiteljima?	
Praktičari reflektiraju o vlastitoj moći i ulozu u donošenju odluka.	Kada se povlačimo i dajemo djeci da vode?	

4. Izbor, igra i inicijativa

Stavka	Pitanje za refleksiju	✓ / — / X
Djeca imaju izbore u igri, rutinama i prijelazima aktivnosti.	Koliko često djeca biraju što, kada, gdje i kako će se igrati?	
Postoje prilike za aktivnosti koje pokreću sama djeca.	Utječu li dječje ideje i mišljenje na ono što će se raditi u danu?	
Materijali i okruženje podržavaju slobodnu igru i istraživanje.	Dopuštamo li djeci da koriste i istražuju materijale i stvari na način koji nismo planirali?	

5. Zajedničko donošenje odluka

Stavka	Pitanje za refleksiju	✓ / — / X
Djeca utječu na odluke o pravilima, rutinama i aktivnostima.	Koje su nedavne odluke uključivale djecu?	
Practicira se glasanje, grupne diskusije i ploče za planiranje (s vizualnim prikazima).	Koristimo li redovito participativne alate (poput kutija/ staklenki za glasanje, ploča za odabir)?	
Provodi se praćenje odluka koje su djeca pomogla donijeti i informiranje djece o učinjenom.	Kako pokazujemo djeci utjecaj njihovih izjašnjanja?	

6. Povratne informacije i praćenje

Stavka	Pitanje za refleksiju	✓ / — / X
Djeca dobivaju povratnu informaciju kada izraze svoje mišljenje.	Kažemo li "Hvala!" ili "Iskoristili smo tvoju ideju"?	
Koriste se alati poput "Rečeno/ učinjeno" ili kruga refleksije.	Koji su vidljivi pokazatelji doprinosa djece?	
Obitelji su informirane o doprinosima djece.	Uključujemo li obitelji u slavljenje trenutaka participacije?	

7. Inkluzija i pristupačnost

Stavka	Pitanje za refleksiju	✓ / — / X
Alati participacije prilagođeni su razvojnim, senzornim i jezičnim potrebama djece.	Kako uklanjamo prepreke izražavanju i izboru djece?	
Sva djeca potiču se na participaciju, ne samo ona verbalno sposobnija ili samopouzdanija.	Tko bi mogao nedostajati u našim participativnim aktivnostima?	
Prihvaćaju se i vrednuju različiti načini komunikacije.	Cijenimo li crteže, geste i pokret jednako kao riječi?	

8. Prijelazi između aktivnosti i dnevni ritam

Stavka	Pitanje za refleksiju	✓ / — / X
Djeca pomažu oblikovati ili birati aspekte prijelaza (pjesma, znakove, pomagače/ asistente).	Kako prijelazi podržavaju autonomiju i smanjuju stres?	
Odrasli pripremaju djecu na promjene koristeći vizuale, priče ili razgovor.	Provjeravamo li s djecom prije nego dođe do promjene?	
Djeca mogu reflektirati o dnevnom ritmu.	Uključujemo li djecu u oblikovanje tijeka dana?	

9. Praćenje, evaluacija i učenje

Stavka	Pitanje za refleksiju	✓ / — / X
Djecu su pozvana reflektirati o onome što se pokazalo dobrim i u čemu su uživali.	Kada pitamo djecu što im se sviđelo i zašto?	
Alati evaluacije uključuju vizualne metode, ili se provode kroz igru i pričanje priča.	Prilagođavamo li alate za povratne informacije različitim dobnim skupinama?	
Obitelji sudjeluju u refleksiji o dječjoj participaciji i njenom utjecaju.	Jesu li roditelji dio našeg "kruga učenja" (praćenje, evaluacija, poduzimanje promjena) s djecom?	

10. Razvoj kompetencija i profesionalni rast

Stavka	Pitanje za refleksiju	✓ / — / X
Osoblje je educirano na temu participacije.	Kada smo zadnji put naučili nešto novo o ovoj temi?	
Timovi imaju prostor za reflektiranje o participaciji, uključujući i teme predrasuda, moći i inkluzije.	Jesmo li spremni istražiti kako naše pretpostavke utječu na participaciju djece?	
Participaciju se razmatra na sastancima osoblja i sustavno je planirana.	Planiramo li aktivnosti uzimajući participaciju kao neizostavni dio, a ne samo radi forme?	

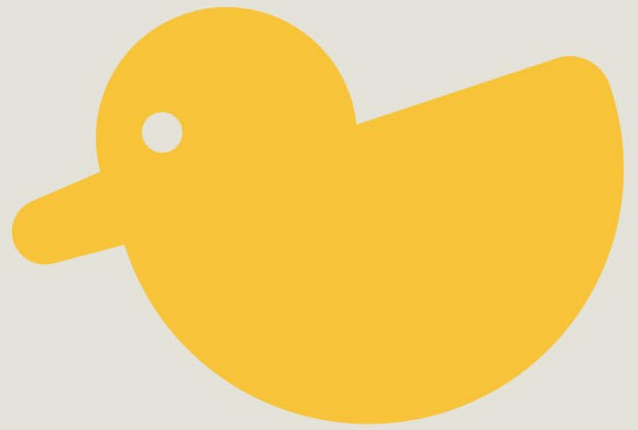
Prilog 3 - Studije slučaja iz prakse

U ovom dijelu TOY for Participation Priručnika opisujemo 16 obrazovnih praksi i inicijativa koje prikazuju participaciju djece, većinom iz različitih europskih zemalja (te jedan primjer izvan Europe). Iako se njihov kontekst, oblik i način provedbe razlikuju, zajednička im je ambicija - poticati smislenu participaciju djece u okruženjima ranog odgoja i obrazovanja. Većina prikazanih inicijativa provodi se već nekoliko godina i donijela je pozitivne i konkretne rezultate za djecu i njihove obitelji.

Zahvalni smo svim organizacijama koje su podijelile ove primjere dječje participacije. Nadamo se da će informirati i nadahnuti druge inicijative da u svoj rad i procese donošenja odluka uključe dječju participaciju. Za svaku inicijativu dostupni su kontaktni podaci, ukoliko trebate više informacija.

Studije slučaja nalaze se ovdje: [TOY4Inclusion \(2025.\). TOY4PARTICIPATION Priručnik: Prilog 3 - Studije slučaja. Leiden](#)²

² Poveznica: <https://www.reyn.eu/resources/toy4participation-case-studies-from-the-field/>

partneri

